

زن و پژوهش :

تلاش برای افزایش فعالیت های علمی زنان ایران *

نوشته : ملوک السادات بهشتی

مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران

چکیده

تشکیل "بانک اطلاعات زنان" با اهداف ذیل انجام پذیرفته است:

- ۱- ارائه فعالیت های علمی - پژوهشی زنان ایران؛
- ۲- ارائه سطح و میزان مشارکت زنان در فعالیت های پژوهشی و مطالعات مربوط به زن و خانواده ؛
- ۳- ترغیب زنان به فعالیت بیش تر در زمینه تحقیقات از طریق گرد آوری کلیه اطلاعات مربوط به تحقیقات زنان؛
- ۴- ایجاد پایگاه اطلاعاتی مربوط به مطالعات زنان در ایران.

نیمی از منابع انسانی مؤثر در توسعه تمام جوامع بشری را زنان تشکیل می دهند. براین اساس در هر توسعه سریع و زیربنایی اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی باید راه به فعلیت در آوردن توانایی های زنان را هموار ساخت تا در راستای این آزادسازی قابلیت های زنان از قیود عدیده، امکان حیات فعال اجتماعی ایشان میسر گردد و زمینه مشارکت مؤثر آنان در توسعه فرهنگی فراهم آید. عمده ترین فعالیت برای زنان شغل معلمی و مدرسی، یعنی تربیت نیروی انسانی است که در واقع ارائه همان نقش تربیتی که زنان در کانون خانواده خود و در ارتباط با کودکان و فرزندان خود دارند به کل جامعه است. ویژگی های متمایزکننده نقش آموزشی زنان از سایر مشاغل را می توان چنین برشمرد:

- مناسب بودن این شغل با خصوصیات و توانایی های زنان؛
- فراغت زمانی، امکان تقسیم وقت میان مسئولیت های اجتماعی و خانوادگی؛
- موفقیت چشمگیر زنان در امر آموزش نسبت به مردان براساس تجارب و تحقیقات تربیتی؛
- بردباری، پشتکار و پایداری بیش تر زنان در امر تدریس نسبت به مردان. در نتیجه، زنان جامعه ما عمده ترین نقش و بیش ترین تأثیر را در شکل دهی به شخصیت افراد جامعه برعهده دارند و اگر به دنبال تحول و سازندگی ریشه ای در زمینه های فرهنگی و تسریع در امر توسعه اقتصادی - اجتماعی باشیم، باید زنان جامعه را برای اجرای این نقش و انجام این وظیفه مهم و خطی و تعیین کننده به بهترین وجه یاری کنیم و مجهز نماییم.

نقش زنان در توسعه فرهنگی

امروزه در فرایند توسعه اقتصادی- اجتماعی ایران، تحقیقات وسیعی درباره جایگاه زنان در این فرایند آغاز شده که هدف عمده آن ها، یافتن راه های مشارکت اقتصادی - اجتماعی بیش تر زنان از طریق بهبود شرایط آموزشی و ایجاد موقعیت شغلی، و در نتیجه بالا بردن نرخ اشتغال زنان به منظور استفاده بهینه از این بخش از نیروی انسانی کشور می باشد. از دستاوردهای مهم این بررسی ها توجه و ترغیب به جمع آوری و تدوین آمار و اطلاعات مربوط به زنان در ابعاد گوناگون، و تعیین شاخص های متعددی است که مجموعاً وضعیت و پایگاه اجتماعی - اقتصادی و فرهنگی زنان را ترسیم می نمایند. بررسی این اطلاعات و آمار موجب گسترش آموزش عالی و ارتقای کیفیت تحصیلات تکمیلی و در نتیجه، دگرگونی نقش زنان در جامعه گردیده است، به طوری که زنان کشور ما در بسیاری از مشاغل صنعتی، علمی و اداری مملکت به کار گرفته شده اند. با توجه به این هر سال به تعداد فارغ التحصیلان زن در سطوح عالی افزوده می شود، اینان می توانند مشارکت مؤثر و تعیین کننده ای در مراکز آموزشی و پژوهشی کشور داشته باشند براساس جدول شماره افزایش در صد کادر آموزشی از ۹/۹۲ درصد در سال ۶۹-۱۳۶۸ به ۱۸/۳۱ درصد در سال ۷۵-۱۳۷۴ قابل توجه جدی است. هم اکنون زنان متخصص مابا استفاده از دقت نظر، نظم و تربیت در امور، شکیبایی و قدرت تحمیل بالا و دیگر استعداد های ذاتی که لازمه امور تحقیقاتی است، به شیوه ای مؤثر و مناسب سهم چشمگیری از امور پژوهشی کشور را بر عهده دارند.

جدول ۱. مقایسه تعداد کادر آموزشی به تفکیک عنوان دانشگاهی و جنس در سال های ۱۳۶۹ تا ۱۳۷۴

سالهای تحصیلی														عنوان دانشگاهی
۱۳۷۴-۷۵		۱۳۷۳-۷۴		۱۳۷۲-۷۳		۱۳۷۱-۷۲		۱۳۷۰-۷۱		۱۳۶۹-۷۰		۱۳۶۸-۶۹		
جمع	زن	جمع	زن	جمع	زن	جمع	زن	جمع	زن	جمع	زن	جمع	زن	
۸۴۴	۳۹	۷۶۱	۳۴	۸۹۵	۷۲	۶۹۳	۳۴	۶۶۴	۱۹	۷۰۹	۴۳	۶۶۱	۲۱	استاد
۱۶۶۶	۱۱۹	۱۶۷۹	۱۱۸	۱۶۹۵	۱۲۸	۱۴۶۷	۹۰	۱۳۱۴	۸۱	۱۳۶۷	۸۸	۱۱۵۰	۴۴	دانشیار
۹۲۶۷	۱۳۲۳	۸۳۷۵	۱۱۹۸	۸۱۹۴	۱۱۵۱	۷۱۴۳	۹۷۷	۶۵۹۹	۸۰۵	۶۱۱۸	۷۵۳	۵۳۲۷	۳۷۶	استادیار
۱۳۲۵۸	۲۵۵۸	۱۱۸۳۷	۲۲۴۷	۱۱۴۳۰	۲۰۳۵	۱۰۱۸۷	۱۹۶۰	۸۵۸۴	۱۷۷۸	۷۱۶۸	۱۳۸۸	۶۶۹۷	۶۹۴	مربی
۱۳۵۸	۳۵۶	۱۲۴۷	۳۶۷	۲۲۵۰	۳۷۰	۱۱۸۴	۳۴۸	۱۱۴۸	۲۰۶	۱۰۲۷	۲۶۲	۵۱۹	۱۳۱	مربی آموزشیار
۱۳۱۰۹	۲۸۳۷	۱۲۴۳۱	۲۵۲۶	۸۴۸۰	۲۰۴۴	۹۵۸۹	۲۱۴۰	۶۸۹۹	۱۳۹۶	۶۹۸۷	۱۵۱۵	۶۰۵۷	۷۵۷	سایر مدرسین
۳۹۵۰۲	۷۲۳۲	۳۶۳۶۶	۶۴۹۰	۳۲۹۳۴	۵۸۰۰	۳۰۲۶۲	۵۵۳۹	۲۵۲۰۸	۴۲۸۵	۲۳۳۷۶	۴۰۴۸	۲۰۴۱۱	۲۰۲۴	جمع کل

با توجه به آمار موجود تعداد محققین و متخصصین زن بعد از انقلاب رشد چشمگیری داشته است. در کارخانجات و صنایع مختلف کشور اعم از صنایع شیمیایی، بهداشتی، غذایی، نساجی، الکترونیکی، و... و زنان مسئولیت های مهمی را برعهده دارند و به عنوان مسئول، حتی مدیر تولید و مسئول مراکز تحقیقاتی نقش مؤثری ایفا می کنند. در جدول شماره ۲ توزیع تعداد پژوهشگران دو وزارتخانه "فرهنگ و آموزش عالی" و "بهداشت، درمان و آموزش پزشکی" در مراتب دانشگاهی

مختلف نشان داده شده است. اطلاعات مربوط به این دو وزارتخانه ها در سطح کشور هستند و حدود ۷۱/۴ درصد از کل پژوهشگران کشور در این دو وزارتخانه فعالیت می کنند. گروه پزشکی با بیش ترین تعداد کارکنان پژوهشی اعم از زن و مرد (۱۰۶۰۹ نفر) در بالاترین مرتبه کارکنان پژوهشی دانشگاهی قرار دارد و گروه های فنی و مهندسی (۶۴۱۳ نفر)، علوم انسانی (۵۸۴۸ نفر)، علوم پایه (۴۷۴۳ نفر)، کشاورزی (۲۱۲۵ نفر)، و هنر (۳۰۱ نفر) به ترتیب در مراتب بعدی قرار گرفته اند. زنان محقق شاغل در این مراکز تحقیقاتی ۲۵ درصد کل محققان را شامل می شوند که بیش ترین کادر را گروه علوم انسانی با ۳۹/۸۲ درصد، گروه علوم پزشکی ۲۸ درصد، علوم پایه ۸/۲۵ درصد، میان گروهی ۲۲/۵۳ درصد، فنی مهندسی ۱۱/۷۴ درصد، و کشاورزی و منابع طبیعی ۳/۱۰ درصد از کل محققین زن شاغل را در بر می گیرند. در سمینارها و کنگره ها تعداد محسوسی از مقالات ارائه شده که ثمره تحقیقات و تجارب علمی و فنی هستند به زنان اختصاص دارد. در سال های بعد از انقلاب تعداد زنانی که در مجامع علمی جهان مقالات علمی و تحقیقاتی خود را ارائه کرده اند و نیز به عنوان نماینده ایران در اجلاس های مختلف علمی و فنی شرکت کرده اند چشمگیر است.

جدول ۲. توزیع تعداد پژوهشگران در مراتب مختلف دانشگاهی در وزارتخانه های فرهنگ و آموزشی

عالی و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

جمع کل	جمع		وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی		وزارت فرهنگ و آموزش عالی		جنس	مرتبه علمی
	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد		
۳۸۷	۳۰	۳۵۷	۱۹	۹۲	۱۱	۲۶۵	زن	۱- استاد
۷۳۸	۷۲	۶۶۶	۴۴	۱۶۰	۲۸	۵۰۶	زن	۲- دانشیار
۲۷۷۰	۴۱۷	۲۳۵۳	۳۲۴	۹۰۳	۹۳	۱۴۵۰	زن	۳- استادیار
۲۹۱۴	۶۸۵	۲۲۲۹	۳۲۷	۵۲۷	۳۵۸	۱۷۰۲	زن	۴- مربی و مربی آموزشیار
۶۸۰۹	۱۲۰۴	۵۶۰۵	۷۱۴	۱۶۸۲	۴۹۰	۳۹۲۳	زن	۵- جمع (تا ۴)
۱۱۶۲	۲۴۸	۹۱۴	۱۷۷	۳۴۰	۷۱	۵۸۴	زن	۶- دانشجوی دکترا
۱۰۲۰۱	۱۵۲۹	۸۶۷۲	۵۰۰	۳۱۷۳	۱۰۲۹	۵۴۹۹	زن	۷- دانشجوی کارشناسی ارشد
۱۸۱۷۲	۲۹۸۱	۱۵۱۹۱	۱۳۹۱	۵۱۹۵	۱۵۹۰	۹۹۹۶	زن	جمع کل (۵.۶.۷)

بررسی میزان مشارکت بانوان در ۱۲۳ مرکز تحقیقات دولتی نشان می دهد که این مشارکت ها از سال ۱۳۵۵ تا ۱۳۷۳ رشدی به میزان ۴۳ درصد داشته است. (جدول شماره ۳).

جدول ۳. شاخص های عمده تحقیقاتی در سالهای ۱۳۵۵ و ۱۳۷۳

ردیف	شاخص های تحقیقاتی	۱۳۵۵	۱۳۷۳	درصد رشد
۱	تعداد مؤسسات پژوهشی: وابسته به دستگاه های اجرایی وابسته به وزارت آموزش عالی وابسته به سایر نهادهای دولتی	۸۶ ۵۹ ۱۴ ۱۳	۱۲۳ ۶۷ ۵۶ -	۴۳ ۱۴ حدود ۳۰۰ -
۲	نیروی انسانی: تعداد کل پرسنل پژوهشگر کارشناس و تکنسین	۳۱۴۶۴ ۱۹۲۴ ۲۳۱۴	۴۳۳۶۰ ۱۱۳۹۲ ۱۸۹۱۸	۴۱ حدود ۵۰۰ حدود ۷۰۰
۳	هزینه ها: درصد GNP	۱۵/۲ ۰/۲۸	۵۹۵/۱ ۰/۴۵۴	حدود ۴۰۰ ۶۲
۴	تحصیلات تکمیلی: دانشگاه دانشجو	۱۵ ۵۳۹۲	۲۲ ۲۶۸۶۴	۴۷ حدود ۴۰۰
۵	طرح ها مقالات	۸۳۷ ۵۰۸	۱۰۸۰۱ ۴۰۱۴	حدود ۱۲۰۰ حدود ۷۰۰

نتایج حاصل از جمع آوری اطلاعات و آمار فعالیت های تحقیقاتی زنان که توسط "مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران" انجام یافته و هم اکنون به صورت بانک اطلاعات شامل ۱۶ هزار رکورد قابل ارائه است (جدول شماره ۴) نشاندهنده رشد فعالیت های پژوهشی زنان کشور می باشد. اطلاعات موجود در این بانک شامل نتایج تحقیقات درباره "زن و خانواده" و نیز کلیه پژوهش هایی است که توسط زنان دانشگاهی انجام یافته اند. حاصل این تحقیقات به صورت پایان نامه های کارشناسی ارشد و دکتری، نتیجه و گزارش طرح های پژوهشی خاتمه یافته یا در دست اجرا، مقالات ارائه شده در سمینارهای علمی- فنی و نیز مقالات علمی- فنی چاپ شده در نشریات تخصصی می باشد.

جدول ۴. نتایج فعالیت های تحقیقاتی زنان در دانشگاه ها و مراکز تحقیقاتی

بانک اطلاعاتی نوع مدرک	پژوهشگران	کل	درصد
۱- طرحهای پژوهشی	۴۳۰۱	۲۲۵۹۱	۱۹/۰۴
۲- پایان نامه های کارشناسی ارشد و دکتری	۷۸۲۹	۴۷۸۲۲	۱۶/۳۷
۳- مقالات ارائه شده در سمینارها	۲۲۰۵	۱۴۹۷۵	۱۴/۷۲
۴- مقالات نشریات علمی و فنی	۲۰۳۲	۲۵۰۴۲	۸/۱۱
جمع کل	۱۶۳۶۷	۱۱۰۴۳۰	۱۴/۸۲

نتیجه

- ۱- ارتقای سطح آموزشی و فرهنگی زنان جامعه و ایجاد امکانات آموزشی مساوی از سطوح پایین تا سطوح عالی برای زنان، موجب افزایش آگاهی و شناخت آنان از خویش و جامعه خود می گردد.
- ۲- تحقیق و پژوهش هسته و محور اصلی توسعه و رشد جامعه می باشد و باید به کلیه پژوهشگران اعم از زن و مرد امکانات مساوی تخصیص یابد.
- ۳- به منظور جلوگیری از چند باره کاری در فعالیت های تحقیقاتی درباره زن و خانواده، مرکز اطلاعات و مدارک علمی کلیه اطلاعات مربوط به طرح ها و گزارش های تحقیقی و مقالات ارائه شده را در بانک اطلاعات جامع خود، گردآوری و در اختیار محققین کشور قرار می دهد. نتایج تحقیقات خاص زنان محقق را نیز به صورت بانک اطلاعاتی در اختیار علاقه مندان می گذارد تا از این رهگذر کارآیی و توانایی های زنان محقق شناخته شود و موجب تشویق و ترغیب پژوهشگران زن گردد.
- ۴- گردآوری مدارک مربوط به نتایج تحقیقات زنان سبب هدایت صحیح آن ها در رفع تنگنایهای موجود می گردد.

منابع

1. “
Tehran Winter 1997.
2.
Research & planning In Higher Education, Tehran, 1997.
- 3.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی